

Ustavni sud Bosne i Hercegovine u plenarnom sazivu, u predmetu broj **U 4/04**, rješavajući zahtjev **Sulejmana Tihića, u vrijeme podnošenja zahtjeva predsjedavajućeg Predsjedništva Bosne i Hercegovine**, na osnovu člana VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine, člana 59. stav 2. alineja 2, člana 61. st. 1, 2. i 3. i čl. 62. i 63. stav 4. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik Bosne i Hercegovine» broj 60/05), u sastavu:

Hatidža Hadžiosmanović, predsjednica

David Feldman, potpredsjednik

Miodrag Simović, potpredsjednik

Valerija Galić, potpredsjednica

Tudor Pantiru, sudija

Mato Tadić, sudija

Jovo Rosić, sudija

Constance Grewe, sutkinja

na sjednici održanoj 18. novembra 2006. godine donio je

DRUGU DJELIMIČNU ODLUKU O DOPUSTIVOSTI I MERITUMU

Usvaja se zahtjev **Sulejmana Tihića, u vrijeme podnošenja zahtjeva predsjedavajućeg Predsjedništva Bosne i Hercegovine**, za ocjenu ustavnosti čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/92).

Utvrđuje se da čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/92) nisu u skladu s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi sa čl. 1.1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine.

Nalaže se Narodnoj skupštini Republike Srpske, u skladu s članom 63. stav 4. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, da u roku od šest mjeseci od dana objave ove odluke u “Službenom glasniku Bosne i Hercegovine”, čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/92) usaglasi s Ustavom Bosne i Hercegovine.

Nalaže se Narodnoj skupštini Republike Srpske, u skladu s članom 74. stav 5. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, da u roku iz prethodnog stava

obavijesti Ustavni sud Bosne i Hercegovine o preduzetim mjerama s ciljem izvršenja ove odluke.

Odbija se zahtjev **Sulejmana Tihića, u vrijeme podnošenja zahtjeva predsjedavajućeg Predsjedništva Bosne i Hercegovine**, za ocjenu ustavnosti člana 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92).

Utvrdjuje se da je član 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92) u skladu s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s čl. 1.1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine.

Odluku objaviti u “Službenom glasniku Bosne i Hercegovine”, “Službenim novinama Federacije Bosne i Hercegovine”, “Službenom glasniku Republike Srpske” i «Službenom glasniku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine».

OBRAZLOŽENJE

I. Uvod

1. Sulejman Tihčić, u vrijeme podnošenja zahtjeva predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: podnosilac zahtjeva), podnio je 12. aprila 2004. godine Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Ustavni sud) zahtjev za ocjenu ustavnosti čl. 1. i 2. Zakona o grbu i zastavi Federacije Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH» br. 21/96 i 26/96), čl. 1, 2. i 3. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92), čl. 2. i 3. Zakona o upotrebi zastave, grba i himne («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 4/93) i čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92). Podnosilac zahtjeva je 2. decembra 2004. godine podnio dopunu zahtjeva.

II. Postupak pred Ustavnim sudom

2. Na osnovu člana 21. stav 1. tada važećeg Poslovnika Ustavnog suda, od Narodne skupštine Republike Srpske (u daljnjem tekstu: Narodna skupština) je zatraženo 11. maja 2004. godine da dostavi odgovore na zahtjev u roku od 30 dana od dana prijema zahtjeva Ustavnog suda, a 8. decembra 2004. godine zatraženo je da dostavi odgovore na dopunu zahtjeva, također u roku od 30 dana.

3. Narodna skupština je 8. juna 2004. godine zatražila da se produži rok za davanje odgovora na zahtjev za 45 dana, a 29. jula 2004. godine zatražila je novo produženje roka do 15. oktobra 2004. godine. Ustavni sud je, u skladu s članom 24. tada važećeg Poslovnika Ustavnog suda, 3. augusta 2004. godine Narodnoj skupštini odobrio produženje roka za odgovor na zahtjev do 1. oktobra 2004. godine.

4. Narodna skupština je 30. septembra 2004. godine dostavila odgovor na zahtjev u kojem je predložila da se u ovom predmetu održi javna rasprava.

5. Klub Hrvata i Klub Bošnjaka u Vijeću naroda Republike Srpske su odgovore na zahtjev dostavili 6. augusta 2004. godine.

6. Narodna skupština je 28. decembra 2004. godine zatražila da se rok za dostavljanje odgovora na navode iz dopune zahtjeva produži do 16. februara 2005. godine.

7. Postupajući u skladu s članom 24. tada važećeg Poslovnika Ustavnog suda, ocjenjujući pri

tome navode iz zahtjeva i dopune zahtjeva, činjenice da je Narodna skupština već dostavila odgovor na zahtjev, da je na njeno traženje već bio produžavan rok za dostavljanje odgovora na zahtjev, te da je bio ostavljen rok od 30 dana za dostavljanje odgovora na dopunu zahtjeva, Ustavni sud nije našao razloge za produženje roka za dostavljanje odgovora na navode iz dopune zahtjeva.

8. Na osnovu člana 25. stav 2. tada važećeg Poslovnika Ustavnog suda, odgovori Narodne skupštine su 26. oktobra 2004. godine dostavljeni podnosiocu zahtjeva.

9. Na osnovu člana 46. tada važećeg Poslovnika Ustavnog suda, na plenarnoj sjednici, održanoj 28. januara 2005. godine, Ustavni sud je odlučio da održi javnu raspravu u kojoj bi učestvovali predstavnici strana u postupku. Na istoj sjednici Ustavni sud je odlučio da, kao moguće *amicus curiae*, pozove Ured OSCE-a u Bosni i Hercegovini, Ured Visokog komesara u Bosni i Hercegovini, Venecijansku komisiju i Visokog komesara za nacionalne manjine OSCE-a da dostave svoja preliminarne zapažanja.

10. Visoki komesar za nacionalne manjine je 24. februara 2005. godine obavijestio Ustavni sud da ne može biti *amicus curiae* u ovom predmetu, jer trenutno nije nadležan za područje Bosne i Hercegovine. Ured Visokog komesara za ljudska prava i Ured OSCE-a u Bosni i Hercegovini su, kao *amicus curiae* pred Ustavnim sudom, 14. marta 2005. godine dostavili svoje zajedničko mišljenje.

11. Ustavni sud je, na osnovu člana 46. stav 1. Pravila Ustavnog suda, 28. januara 2006. godine održao javnu raspravu na koju je pozvao zastupnike podnosioca zahtjeva, zastupnike Predstavničkog doma i Doma naroda, zastupnike Narodne skupštine i predstavnike *amicus curiae*. Javnoj raspravi su prisustvovali zastupnici podnosioca zahtjeva, akademik Muhamed Filipović i Alma Čolo, zastupnik Predstavničkog doma Irfan Ajanović, zastupnici Narodne skupštine prof. dr. Hans Peter Schneider, prof. dr. Rajko Kuzmanović, Krstan Simić, prof. dr. Dragomir Acović, Nevenka Trifković i Borislav Bojić i predstavnici *amicus curiae* Madeline Reese, šefica Ureda Visokog komesara za ljudska prava u Bosni i Hercegovini, i Jasminka Džumhur, pravica u Uredu Visokog komesara za ljudska prava u BiH. Zastupnici Doma naroda nisu prisustvovali javnoj raspravi.

12. Podnosilac zahtjeva je 6. februara 2006. godine dostavio Ustavnom sudu u pismenoj formi

izlaganja sa javne rasprave i dodatno izjašnjenje u vezi s javnom raspravom. Navedene podneske Ustavni sud je 13. februara 2006. godine dostavio Narodnoj skupštini.

13. Narodna skupština je 6. i 20. februara 2006. godine dostavila u pismenoj formi izlaganja s javne rasprave i videozapis izjave Ivana Tomljenovića, potpredsjednika Republike Srpske, u vezi s osporenim simbolima Republike Srpske. Ustavni sud je 13. i 23. februara 2006. godine pismene podneske i transkript izjave Ivana Tomljenovića dostavio podnosiocu zahtjeva.

14. *Amicus curiae* je 9. februara 2006. godine dostavio dodatno izjašnjenje u vezi s javnom raspravom. Ustavni sud je dodatno izjašnjenje *amicusa curiae* dostavio 23. februara 2006. godine podnosiocu zahtjeva i Narodnoj skupštini.

15. Ustavni sud je na plenarnoj sjednici održanoj 31. marta 2006. godine, na osnovu člana 62. Pravila Ustavnog suda, donio djelimičnu odluku (u daljnjem tekstu: Prva djelimična odluka), kojom je utvrdio da čl. 1. i 2. Zakona o grbu i zastavi Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“ br. 21/96 i 26/96) i čl. 2. i 3. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/92) nisu u skladu s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine, te da čl. 2. i 3. Zakona o upotrebi zastave, grba i himne („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 4/93) u određenim dijelovima nisu u skladu s čl. I/1. i I/2. Ustava Bosne i Hercegovine, odnosno u skladu s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s čl. 1.1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine. Ustavni sud je tom prilikom odgodio donošenje odluke u pogledu dijela zahtjeva koji se odnosi na utvrđivanje nesaglasnosti s Ustavom Bosne i Hercegovine člana 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske i čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske. Prva djelimična odluka je objavljena u „Službenom glasniku Bosne i Hercegovine“ broj 47/06 od 20. juna 2006. godine.

III. Zahtjev

a) Navodi iz zahtjeva i dopune zahtjeva

Član 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske

16. Podnosilac zahtjeva je naveo da je u članu 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske propisan izgled zastave Republike Srpske, koja se sastoji od tri boje: crvene, bijele i plave. Boje su položene vodoravno sa redoslijedom odozgo: crvena, plava i bijela. Svaka boja zauzima jednu trećinu zastave. Zastava Republike Srpske ima sva obilježja zastava Kneževine Srbije iz 1878. godine i Kraljevine Srbije iz 1882. godine. Znači da se radi o simbolu koji seže u historijsku prošlost srpskog naroda. Ove odredbe Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske, ističe podnosilac zahtjeva, diskriminirajuće su u odnosu na Bošnjake i Hrvate, koji su konstitutivni narodi na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, pa, prema tome, i u Republici Srpskoj. Te odredbe su, također, diskriminirajuće, smatra podnosilac zahtjeva, i u odnosu na ostale građane Bosne i Hercegovine.

17. Dalje, podnosilac zahtjeva je istakao da je, vjerovatno, razlog zbog kojeg u Ustavni zakon o zastavi, grbu i himni Republike Srpske nisu unesena obilježja bošnjačkog i hrvatskog naroda taj što u vrijeme donošenja tog zakona Bošnjaci i Hrvati, prema Ustavu Republike Srpske, nisu imali status konstitutivnih naroda u Republici Srpskoj. Takav status priznat im je Ustavom Republike Srpske tek nakon donošenja Odluke Ustavnog suda o konstitutivnosti naroda broj U 5/98, kada su doneseni amandmani na Ustav Republike Srpske.

18. Iz izloženoga, smatra podnosilac zahtjeva, jasno proizlazi da propisani izgled zastave Republike Srpske, kao entiteta, predstavlja simbol i oznaku srpskog naroda. Međutim, ona ne može biti zvanični simbol i oznaka entiteta, jer je entitet Republika Srpska zajednica ne samo Srba već i Bošnjaka, Hrvata i ostalih naroda i građana, koji su u svemu ravnopravni. Stoga, podnosilac zahtjeva smatra da su propisivanjem ove odredbe Bošnjaci, Hrvati i ostali građani Bosne i Hercegovine direktno diskriminirani prema nacionalnoj osnovi i kod njih se stvaraju osjećanja straha i nepovjerenja u organe vlasti u Republici Srpskoj, čime se doprinosi da se svi oni koji nisu Srbi teško odlučuju na povratak u svoje prijeratne domove na području Republike Srpske. Podnosilac zahtjeva smatra da se ovdje postavlja pitanje diskriminacije u odnosu na poštivanje prava na povratak, koje je garantirano članom II/5. Ustava Bosne i Hercegovine, i zabranu diskriminacije prema nacionalnom porijeklu, kao i osiguranje ravnopravnog tretmana u odnosu na pravo slobode kretanja u državnim granicama.

Čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske

19. Podnosilac zahtjeva je naveo da čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske nisu u saglasnosti s članom II/4, a u vezi s čl. II/3. i II/5. Ustava Bosne i Hercegovine.

20. Kao slave i svetkovine Republike Srpske, koje se u čl. 1. i 2. ovog zakona označavaju kao praznici Republike Srpske, precizirani su: Božić, Dan Republike, Nova godina, Bogojavljenje, Sveti Sava, Prvi srpski ustanak, Vaskrs, Duhovi, Prvi maj – Praznik rada i Vidovdan. Podnosilac zahtjeva navodi kako je očigledno da su to praznici samo jednog naroda – srpskog (osim Praznika rada), te da su isključivo pravoslavni vjerski praznici i praznici koji su vezani za historijsku prošlost srpskog naroda i pravoslavne vjere, kao što su npr. Prvi srpski ustanak, Bogojavljenje, pravoslavni Božić, Vaskrs i sl. S druge strane, navodi podnosilac zahtjeva, radni su dani praznici drugih naroda i konfesija, kao što su: Bajram, katolički Božić, Uskrs i dr.

21. Navedeni praznici se slave u zakonodavnim, izvršnim i organima uprave Republike Srpske, vojsci, policiji, pravosudnim organima i dr. Podnosilac zahtjeva navodi kako su prema ovom zakonu to dani kada ove institucije ne rade, kao ni izabrani zvaničnici u institucijama Bosne i Hercegovine, a koji su izabrani iz Republike Srpske. Dalje, podnosilac zahtjeva navodi da su svi građani Republike Srpske, koji ne pripadaju srpskom narodu, prisiljeni da slave te praznike iako ih ne osjećaju kao svoje. Pored toga, svima u Republici Srpskoj, osim Srbima, zabranjeno je da imaju svoje praznike koji će biti zvanični praznici u entitetu u kojem žive, a koji neće vrijeđati nacionalna osjećanja niti jednog od konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini. Stoga, propisivanje ovakvih praznika, koji su dio prošlosti samo srpskog naroda, stvara nepovjerenje, navodi podnosilac zahtjeva, kod drugih naroda i građana, zadržavajući kod njih osjećaj straha od etničkog čišćenja koje su iskusili tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu u periodu 1992-1995. godina, kada su bili prisiljeni napustiti domove na tim prostorima.

b) Navodi iz dopune zahtjeva

22. U dopuni zahtjeva podnosilac zahtjeva je naveo da je centralni cilj Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i Ustava Bosne i Hercegovine, zabrana diskriminacije. To je iskazano i činjenicom da je u odredbi člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine dat i dodatni značaj time što je primjena 15 instrumenata za zaštitu ljudskih prava iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine u vezi sa ovim članom. Dakle, primjena prava i sloboda iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine je, kako je to navedeno u članu II/4. Ustava Bosne i Hercegovine, osigurana svim

licima bez diskriminacije. Podnosilac zahtjeva smatra da ove ustavne odredbe imaju prioritet u odnosu na pravo države i entiteta, što uključuje sve zakone, ali i ustave entiteta. Imajući u vidu da je jedino država odgovorna za obaveze koje proistječu iz svakog pojedinačnog instrumenta iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine, ali, također, i specifičnu ustavnu i teritorijalnu organizaciju Bosne i Hercegovine, proizlazi da su teritorijalne jedinice Bosne i Hercegovine najčešće subjekti koji imaju obavezu da praktično primjenjuju ove instrumente. I pored toga Republika Srpska je zadržala, odnosno uspostavila simbole i druga obilježja, te usvojila Zakon o slavama i svetkovinama Republike Srpske, koji nesumnjivo ukazuju da su Bošnjaci i Hrvati u Republici Srpskoj, ali i Ostali, odnosno drugi građani Bosne i Hercegovine, drugačije tretirani u odnosu na Srbe u Republici Srpskoj, protivno čl. 1.1. i 2.a), b), c), d) i e) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Navedeni članovi, a pogotovo član 2.c) i d), propisuju da se moraju preduzeti efikasne mjere „nacionalne i lokalne politike“ radi ukidanja ili poništenja svakog zakona i svakog propisa čiji je cilj nejednak, odnosno diskriminacijski tretman, kao i da su te vlasti obavezne da potpomažu integracijske organizacije i pokrete radi ukidanja diskriminacijskih mjera.

23. U dopuni zahtjeva podnosilac zahtjeva navode o povredi člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi sa čl. 1.1. i 2.a), b), c), d) i e) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije zasniva na istim razlozima koji su izneseni u zahtjevu, jer smatra da svako propisivanje obilježja entiteta koja simboliziraju samo jedan ili samo dva od tri konstitutivna naroda u Bosni i Hercegovini predstavlja mjere koje su sračunate na razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva, zasnovano na nacionalnom i etničkom porijeklu, i da imaju cilj da naruše ili kompromitiraju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uvjetima, ljudskih prava i osnovnih sloboda u svim oblastima života.

24. Na kraju, podnosilac zahtjeva navodi da, pored pozitivnih obaveza koje proizlaze iz čl. II/1. i II/6. Ustava Bosne i Hercegovine, nadležni organi Republike Srpske nisu preduzeli adekvatne mjere, koje bi odgovorile obavezama preuzetim iz čl. II/1, II/4. i II/6. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi sa čl. 1.1. i 2.a), b), c), d) i e) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije navedene u Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine.

c) Odgovor na zahtjev

25. U vezi s navodima u zahtjevu koji se odnose na izgled zastave Republike Srpske, onako kako je to propisano članom 1. Ustavnog zakona o grbu, zastavi i himni Republike Srpske, u odgovoru se ističe da je neosnovan navod podnosioca zahtjeva da je zastava Republike Srpske zastava Kneževine i Kraljevine Srbije, jer crvena, plava i bijela boja zastave pripadaju tzv. panslavenskim bojama i sadrži ih, prema drugom rasporedu, i hrvatska zastava, kao i zastave Slovenije, Slovačke, Rusije, a u specifičnoj modifikaciji i zastava Bugarske. S obzirom na to da su svi konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini slavenske ekstrakcije, navodi se u odgovoru na zahtjev, same boje ne mogu biti predmet spora. Crvena i bijela boja su heraldičke boje srpskog i hrvatskog naroda, pa kao takve ne mogu biti sporne, a crvena je bila i zastava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine od 1946. godine do disolucije Jugoslavije. Iz ovoga Narodna skupština izvodi zaključak da nijedna od navedenih boja ne može biti sporna sama po sebi, te da njihov raspored nema nikakve veze s diskriminacijom, nego estetskim osjećajem, ali estetski osjećaj nije ustavna kategorija. „Činjenica da zastava Srbije ima isti raspored boja», navodi se dalje u odgovoru, «ne mora da znači ništa, jer su i Srbija i Bosna i Hercegovina historijski bile u dužim periodima jedna zemlja, uključujući i vrijeme Tvrtka I.» Jedna od pretpostavki je da podnosiocu zahtjeva ne smetaju ni boje ni raspored, nego nepostojanje nekog specifičnog simbola na zastavi, kao u slučaju zastave Federacije BiH. Kako na zastavi Republike Srpske nema nikakvog simbola, a zastavu Republike Srpske ne treba miješati sa rangovnim i komandnim zastavama ili standardima, dokaz za tvrdnju o diskriminaciji ne može biti odsustvo nečega ako tim drugim nije zastupljen nijedan od druga dva konstitutivna naroda. Dakle, Bošnjaci se mogu, u duhu inicijative podnosioca zahtjeva, slobodno identificirati sa jednom od boja na sadašnjoj zastavi Republike Srpske.

26. Dalje, u odgovoru na zahtjev Narodna skupština navodi da osporenim odredbama Zakona o slavama i svetkovinama ni u čemu nije povrijeđeno ustavno pravo Bošnjaka, Hrvata i Ostalih, niti one ugrožavaju nacionalnu ravnopravnost i vitalne interese konstitutivnih naroda i Ostalih u Bosni i Hercegovini. Narodna skupština smatra da je podnosilac zahtjeva previdio činjenicu o postojanju norme u članu 2. stav 2. ovog zakona, da bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi ili statusu «građani Republike Srpske imaju pravo – prema vlastitom izboru, da praznuju tri dana u godini na dane svojih vjerskih praznika». Također se navodi da je ovim zakonom u članu 4. propisano da se «statutom općine može odrediti jedan dan kao praznik koji se slavi na području općine».

27. U vezi s čl. 1. i 2. osporenog Zakona o slavama i svetkovinama, Narodna skupština je navela da se prvo mora razjasniti da usvajanje grčkog pravoslavnog kalendara u Republici Srpskoj prema svojoj prirodi ne vrijeđa niti diskriminira nikoga, jer je apsolutno neophodno da se u entitetu koristi samo jedan kalendar, a također je razumno da se koristi tradicionalni kalendar velike većine stanovništva. U tom pogledu objektivno je nemoguće da se prema sva tri naroda postupa jednako, dajući im pravo da koriste različite kalendare. Zbog toga smatraju da proslavljanje dviju novih godina nije sporno. «Deset vjerskih praznika je zasnovano na hrišćanskoj vjeri i stoga ih mogu slaviti pravoslavni Srbi, kao i Hrvati katolici, samo su Bošnjaci, kao muslimani, pogođeni ovim danima. U isto vrijeme, oni imaju pravo da slave tri dodatna dana, prema svom izboru, svake godine na dane svojih vjerskih praznika.» Prema tome, Bošnjaci nisu diskriminirani, već, naprotiv, privilegirani jer imaju pravo ne samo na šesnaest nego na devetnaest neradnih dana. To je primjer kako nejednako postupanje ne predstavlja nužno i diskriminaciju. Dakle, ako se traže različita djelovanja ovog zakona na konstitutivne narode, različito postupanje ima racionalnu i opravdanu osnovu. Na kraju je navedeno: „a da ne spominjemo u ovom kontekstu da Republika Srpska u svakom slučaju ostaje – svidjelo se to nekome ili ne – na simboličan način, entitet – majka Srba“.

28. Narodna skupština je, u vezi s navodima o povredi Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, navela da ta konvencija nije direktno primjenjiva na Republiku Srpsku. Član II/4. Ustava Bosne i Hercegovine se, zaista, poziva na ovu konvenciju kao na međunarodni sporazum nabrojan u Aneksu I na Ustav Bosne i Hercegovine. Ali, tekst ove konvencije je potpuno jasan: ona ograničava i obavezuje samo „države-članice“, poput same Bosne i Hercegovine, a ne druge oblike političkih zajednica. Nasuprot tome, Republika Srpska je samo entitet, a ne država. Također, član 2.a), b), c), d) i e) ove konvencije nema šire značenje od člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine, nego se samo ponavljaju normativna sredstva, naredbe i obaveze nametnute javnim institucijama do kojih se, također, može direktno doći prikladnim tumačenjem samog člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine.

d) Podnesak *amicus curiae*

29. *Amicus curiae* je obrazložio ustavni i zakonodavni kontekst u kojem su doneseni osporeni zakoni, naglašavajući da u vrijeme donošenja osporenih zakona Bošnjaci i Hrvati u Republici Srpskoj nisu imali mogućnost da izraze svoje stavove u vezi sa simbolima odnosno praznicima jer

“nisu bili zastupljeni u značajnoj mjeri u zakonodavnom procesu”. Također je u podnesku argumentirano da je posebno značajno i pitanje konteksta upotrebe simbola, s obzirom na njihovu upotrebu u sukobu u Bosni i Hercegovini i to tako da se istakne dominacija jedne etničke grupe u određenom geografskom području. U ostalom dijelu podneska se elaborira pitanje postojanja diskriminacije u vezi s pravom na povratak i zaključuje se da postoji povreda prava na povratak koja je uzrokovana postojanjem diskriminacije po osnovu etničke pripadnosti, odnosno da postoji povreda člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i Evropske konvencije.

IV. Javna rasprava

30. Ustavni sud je u Prvoj djelimičnoj odluci (tač. 64. do 93) detaljno izložio mišljenja koja su iznesena na javnoj raspravi. U narednim stavovima će biti izložena mišljenja iznesena na javnoj raspravi koja su značajna za ovu odluku.

Stavovi podnosioca zahtjeva

31. Na javnoj raspravi je podnosilac zahtjeva potencirao svoj stav da svaki simbol u državnom i javnom životu mora izražavati njenu kompozitnu etničku, nacionalnu, vjersku i tradicijsku strukturu, te da Republika Srpska ne može uvoditi simbole koji izražavaju specifičan način doživljavanja državne, nacionalne i kulturne tradicije samo Srba, a da drugi narodi tu ne mogu učestvovati na ravnopravan način bez nejednakosti i diskriminacije.

32. Naglašeno je da Bošnjaci i Hrvati ne žele slati djecu u škole koje imaju krsne slave i koje su pod pokroviteljstvom pravoslavnih svetaca, te da stoje pod simbolima koje su nosili izvršioци zločina nad Bošnjacima i Hrvatima.

33. U pogledu Zakona o slavama i svetkovanama Republike Srpske, koji je prestao važiti stupanjem na snagu Zakona o praznicima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 103/05), podnosilac zahtjeva je naveo da je pred Ustavnim sudom Republike Srpske pokrenut postupak ocjene ustavnosti Zakona o praznicima Republike Srpske i procedure njegovog donošenja s obzirom na to da je zakon proglašen ukazom predsjednika Republike Srpske a da nije ispoštovana procedura u vezi s pokrenutim pitanjem vitalnog nacionalnog interesa. Podnosilac zahtjeva je predložio da Ustavni sud ocijeni i usaglašenost osporenog Zakona o slavama i svetkovanama koji se u praksi još uvijek primjenjuje. Na kraju rasprave podnosilac zahtjeva je

predložio da Ustavni sud odgodi raspravu o ovom zakonu dok ne donese odluku Ustavni sud Republike Srpske.

Stavovi Narodne skupštine

34. Narodna skupština je ponovila svoje stavove iz odgovora na zahtjev i dopune zahtjeva i iznijela dodatne stavove. Narodna skupština je ponovila da podnosilac zahtjeva nije priložio nikakve dokaze o tome da su osporeni zakoni diskriminirajući, odnosno da imaju diskriminirajuće efekte. Također je naglašeno da zbog simbola niko nije doveden u situaciju da se ne može vratiti u Republiku Srpsku za šta je najbolji primjer podnosilac zahtjeva koji je bio potpredsjednik Narodne skupštine i koji je te simbole prihvatio u vrijeme kada je obavljao tu funkciju. Dalje je navedeno da su osporeni simboli Republike Srpske u cjelini ili dijelovima uvijek pripadali svim narodima – Srbima, Hrvatima i Bošnjacima. Također je naglašeno da simboli nisu *prima facie* isključivi, navodeći posebno da su boje na zastavi Republike Srpske panslavenske boje. Oni su naglasili da su ovi simboli, ne takvi kakvi su danas, nego neki elementi kao, npr., križ, ljiljan, boje zastave itd., duboko ukorijenjeni u historiju sva tri naroda Bosne i Hercegovine.

35. Na pitanje Ustavnog suda postoji li razlika u bojama i rasporedu boja na zastavama Republike Srbije i Republike Srpske dato je objašnjenje da su boje i njihov raspored isti, ali da se na zastavi Republike Srbije nalazi i grb Republike Srbije.

36. Predloženo je da se obustavi postupak u dijelu zahtjeva kojim se osporava Zakon o slavama i svetkovanama Republike Srpske, jer je donesen novi Zakon o praznicima kojim je svim konstitutivnim narodima data mogućnost da slave svoje vjerske praznike.

37. Na pitanje Ustavnog suda jesu li predstavnici sva tri konstitutivna naroda učestvovali u donošenju osporenih zakona Republike Srpske odgovoreno je da se to pouzdano ne zna, ali da se pretpostavlja da nisu. Također je odgovoreno da stavove koji su izneseni na raspravi u ime Narodne skupštine ne bi podržali Bošnjaci, ali da bi ih podržali Hrvati, jer pitanje ustavnosti osporenih zakona nikada nisu pokretali.

Stavovi *amicus curiae*

38. U najvećem dijelu svog izlaganja na javnoj raspravi ponovljeni su navodi iz mišljenja koje je

ranije izloženo u ovoj odluci, a naglašena je važnost uzimanja u obzir konteksta u kojem su doneseni osporeni zakoni. Također je naglašeno da je za njih ključna činjenica pitanje identifikacije sa simbolima koji predstavljaju isključivo određenu grupu i zbog toga je teret dokazivanja legitimnosti mjera, u smislu ispitivanja opravdanosti diskriminacije u osporenim zakonima, na donosiocu osporenih zakona.

V. Relevantni propisi

39. Ustav Bosne i Hercegovine

«Član I/1.

Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada 'Bosna i Hercegovina', nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim ustavom, i sa postojećim međunarodno priznatim granicama. Ona ostaje država članica Ujedinjenih naroda i može kao Bosna i Hercegovina zadržati članstvo ili zatražiti prijem u organizacijama unutar sistema Ujedinjenih naroda, kao i u drugim međunarodnim organizacijama.

Član I/2.

Bosna i Hercegovina je demokratska država koja funkcioniše u skladu sa zakonom i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora.

Član I/3.

Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske.

Član II/1.

Ljudska prava

Bosna i Hercegovina i oba entiteta će osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda. U tu svrhu postoji Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, kao što je predviđeno u Aneksu 6 Općeg okvirnog sporazuma.

Član II/3.

Sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i slobode iz stava 2. ovog člana, što uključuje:

Pravo na život.

Pravo lica da ne bude podvrgnuto mučenju niti nečovječnom ili ponižavajućem tretmanu ili kazni.

Pravo lica da ne bude držano u ropstvu ili potčinjenosti, ili na prisilnom ili obaveznom radu.

Pravo na ličnu slobodu i sigurnost.

Pravo na pravično saslušanje u građanskim i krivičnim stvarima i druga prava u vezi sa krivičnim postupkom.

Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku.

Slobodu misli, savjesti i vjere.

Slobodu izražavanja.

Slobodu mirnog okupljanja i slobodu udruživanja s drugima.

Pravo na brak i zasnivanje porodice.

Pravo na imovinu.

Pravo na obrazovanje.

Pravo na slobodu kretanja i prebivališta.

Član II/4.

Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovom članu ili u međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I ovog ustava će biti osigurano. Sva lica u BiH će biti slobodna od diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno i društveno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, vlasništvo, rođenje ili drugi status.

Član II/5.

Sve izbjeglice i raseljena lica imaju pravo da se slobodno vrate u svoje domove. Oni imaju pravo, u skladu sa Aneksom 7. Općeg okvirnog sporazuma, da im se vrati imovina koje su bili lišeni za vrijeme neprijateljstava od 1991. godine i da dobiju kompenzaciju za svu takvu imovinu, koja im ne može biti vraćena. Sve obaveze ili izjave u vezi sa takvom imovinom, koje su date pod pritiskom, ništave su.

Član II/6.

Bosna i Hercegovina, i svi sudovi, ustanove, organi vlasti, te organi kojima posredno rukovode entiteti ili koji djeluju unutar entiteta podvrgnuti su, odnosno primjenjuju ljudska prava i osnovne slobode na koje je ukazano u stavu 2.

Član III/3.b)

Entiteti i sve njihove niže jedinice u potpunosti će se pokoravati ovom ustavu, koji dokida one odredbe zakona Bosne i Hercegovine i ustava i zakona entiteta koje su protivne Ustavu, kao i odlukama institucija Bosne i Hercegovine. Opća načela međunarodnog prava su sastavni dio pravnog sistema Bosne i Hercegovine i entiteta.

Član XII/ 2.

U roku od tri mjeseca od stupanja na snagu ovoga ustava, entiteti će izvršiti izmjene svojih ustava kako bi ih usaglasili sa ovim ustavom, u skladu sa članom III stav 3. tačka b).»

40. Amandmani LXVI-XCI na Ustav Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 21/02)

„Amandman LXVII stav 1.

1. Republika Srpska je jedinstven i nedjeljiv ustavnopravni entitet.

Republika Srpska samostalno obavlja ustavotvorne, zakonodavne, izvršne i sudske funkcije.

Republika Srpska je jedan od dva ravnopravna entiteta u Bosni i Hercegovini.

Srbi, Bošnjaci i Hrvati kao konstitutivni narodi, Ostali i građani, ravnopravno i bez diskriminacije učestvuju u vršenju vlasti u Republici Srpskoj.“

41. U Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije relevantne odredbe glase:

«Član 1.1.

U ovoj konvenciji 'rasna diskriminacija' odnosi se na svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu i koji imaju kao svrhu ili kao rezultat da naruše ili da kompromitiraju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uvjetima, prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili u svakoj drugoj oblasti javnog života.

Član 2.

a) svaka država-članica obavezuje se da ne počini nikakvo djelo rasne diskriminacije ili ne vrši nikakvo djelo rasne diskriminacije, ili ne vrši rasnu diskriminaciju protiv lica, grupa lica ili ustanova, kao i da postupa tako da se sve javne, nacionalne i lokalne ustanove pridržavaju ove obaveze;

b) svaka država-članica obavezuje se da ne podstiče, brani ili podržava rasnu diskriminaciju koju provodi bilo kakvo lice ili organizacija;

c) svaka država-članica treba da preduzme efikasne mjere radi ponovnog razmatranja nacionalne i lokalne vladine politike i izmjene, ukidanja ili poništenja svakog zakona i svakog propisa koji ima svrhu da uvede rasnu diskriminaciju ili da je ovjekovječi tamo gdje ona postoji;

d) svaka država-članica treba da svim odgovarajućim sredstvima, uključujući, ukoliko to okolnosti zahtijevaju, zakonske mjere, zabrani rasnu diskriminaciju koju provode lica, grupe ili organizacije, kao i da je okonča;

e) svaka država-članica obavezuje se da potpomaže, u tom slučaju, višerasne integracionističke organizacije i pokrete i druga sredstva u svrhu ukidanja prepreka između rasa, kao i da se bori protiv onoga što teži da ojača rasnu podjelu.»

42. Ustavni zakon o zastavi, grbu i himni Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92):

”Član 1.

Zastava Republike Srpske sastoji se od tri boje: crvene, plave i bijele. Boje su položene vodoravno, sa redosljedom odozgo: crvena, plava i bijela. Svaka boja zauzima jednu trećinu zastave. Odnos širine i dužine zastave je 1:2.”

43. Zakon o slavama i svetkovinama Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92):

«Član 1.

Slave i svetkovine Republike Srpske (u daljem tekstu: praznici Republike) jesu: Božić, Dan Republike, Nova godina, Bogojavljenje, Sveti Sava, Prvi srpski ustanak, Vaskrs, Duhovi, Praznik rada – 1. maj i Vidovdan.

Član 2.

Praznici iz člana 1. ovog zakona priznaju se: Božićni – 6, 7. i 8. januar, Dan Republike 9. januar, Nova godina 14. i 15. januar, Bogojavljenje 19. januara, Sveti Sava 27. januara, Prvi srpski ustanak 14. februara, Vaskrsni: Veliki petak, jedan dan, i Vaskrs dva dana, Praznik rada 1. maj, jedan dan, Duhovi dva dana, Vidovdan 28. juni.

Građani Republike Srpske imaju prava – po vlastitom izboru, da praznuju tri dana u godini na dane svojih vjerskih praznika.»

44. Zakon o praznicima Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 103/05):

«Član 13.

Stupanjem na snagu ovog zakona prestaje važiti Zakon o slavama i svetkovinama („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/92).»

45. Odluka Ustavnog suda Republike Srpske, broj U-60/05 („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 14/06) u relevantnom dijelu glasi:

„Utvrdjuje se da postupak donošenja i objavljivanja Zakona o praznicima Republike Srpske i Zakona o izmjenama Zakona o teritorijalnoj organizaciji, objavljenih u „Službenom glasniku Republike Srpske“ broj 103/05 dana 21. novembra 2005. godine, nije u saglasnosti s Ustavom Republike Srpske“

46. Ustav Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, Prečišćeni tekst, br. 21/92 i 21/02):

„Član 120. stav 5.

Kada Ustavni sud utvrdi da zakon nije u saglasnosti sa Ustavom ili da drugi propis ili opći akt nije u saglasnosti sa Ustavom ili zakonom, taj zakon, drugi propis ili opći akt prestaju da važi danom objavljivanja odluke Ustavnog suda.“

V. Dopustivost

47. Prema članu VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine, Ustavni sud će imati isključivu jurisdikciju da odluči o bilo kojem sporu koji se javlja prema ovom Ustavu i koji je između entiteta, ili između Bosne i Hercegovine i jednog entiteta ili entiteta i između institucija Bosne i Hercegovine, uključujući i to da li je bilo koja odredba zakona jednog entiteta u skladu s ovim Ustavom. Ovakve sporove Ustavnom sudu može uputiti, *inter alia*, član Predsjedništva Bosne i Hercegovine.

48. S obzirom da je Prvom djelimičnom odlukom riješen dio iz podnosiocjevog zahtjeva, u ovoj odluci se Ustavni sud bavi ocjenom saglasnosti s Ustavom Bosne i Hercegovine člana 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske i čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske.

49. Podnosilac zahtjeva je u vrijeme podnošenja zahtjeva bio predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine i stoga je ovlašten da podnese predmetni zahtjev na osnovu člana VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine.

50. Ustavni sud u svojoj Prvoj djelimičnoj odluci nije razmatrao dopustivost zahtjeva u odnosu na osporene odredbe koje su predmet ocjene u ovoj odluci. Međutim, u dijelu svoje Prve djelimične odluke o dopustivosti predmeta Ustavni sud je odbio kao neosnovane prigovore Narodne skupštine kojim je osporena dopustivost predmetnog zahtjeva. Budući da su se svi prigovori odnosili na zahtjev u cjelini a ne samo na odredbe čiju je ustavnost Ustavni sud ispitivao u Prvoj djelimičnoj odluci, Ustavni sud u ovom dijelu u odnosu na prigovore Narodne skupštine o dopustivosti zahtjeva upućuje na tač. 104, 105. i 106. Prve djelimične odluke.

51. U vezi s prijedlogom Narodne skupštine da se obustavi postupak ocjene ustavnosti čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske, Ustavni sud je utvrdio da je 28. novembra 2005. godine stupio na snagu Zakon o praznicima Republike Srpske, koji u članu 13. predviđa: *„stupanjem na snagu ovog zakona prestaje važiti Zakon o slavama i svetkovinama („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/92)»*. Ustavni sud Republike Srpske je Odlukom broj U-60/05 od 31. januara 2006. godine utvrdio da postupak donošenja i objavljivanja tog zakona nije bio u skladu s Ustavom Republike Srpske. Odluka je objavljena u „Službenom glasniku Republike Srpske» broj 14/06 od 20. februara 2006. godine. Prema članu 120. stav 5. Ustava Republike Srpske *„kada Ustavni sud utvrdi da zakon nije u saglasnosti s Ustavom ili da drugi propis ili opći akt nije u saglasnosti s Ustavom ili zakonom, taj zakon, drugi propis ili opći akt prestaju da važe danom objavljivanja odluke Ustavnog suda“*. Dakle, Zakon o praznicima Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 103/05) je prestao važiti 20. februara 2006. godine. Prema navedenom prestala je važiti i odredba prema kojoj stupanjem na snagu Zakona o praznicima Republike Srpske prestaje važiti Zakon o slavama i svetkovinama. Stoga, Ustavni sud zaključuje da je Zakon o slavama i svetkovinama («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92), koji je predmet ovog dijela zahtjeva, na snazi i da se primjenjuje u Republici Srpskoj. Imajući u vidu navedeno, Ustavni sud je odbio zahtjev Narodne skupštine da se obustavi postupak ocjene Zakona o slavama i svetkovinama jer se nisu stekli uvjeti za obustavu postupka iz člana 65. Pravila Ustavnog suda, i odlučio da nastavi meritorno ispitivanje ovog dijela zahtjeva.

52. Imajući u vidu odredbe člana VI/3.a) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 17. stav 1. Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud je utvrdio da je predmetni zahtjev dopustiv i da ne postoji nijedan formalni razlog iz člana 17. stav 1. Pravila Ustavnog suda zbog kojeg zahtjev nije dopustiv.

VI. Meritum

53. Ustavni sud će ispitati jesu li član 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske i čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske u skladu s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi sa čl. 1.1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine.

54. U svojoj Prvoj djelimičnoj odluci Ustavni sud je detaljno elaborirao pojam diskriminacije, s posebnim osvrtom na pitanje diskriminacije u kontekstu člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine, te Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije. Također je naglašeno da iz čl. II/1. i II/6. Ustava Bosne i Hercegovine proizlazi jasna pozitivna obaveza entiteta da izmijene, odnosno stave van snage one zakone i propise koji su suprotni odredbama Ustava Bosne i Hercegovine, ustava entiteta, kao i općih načela međunarodnog prava koji su sastavni dio Ustava Bosne i Hercegovine. S obzirom da je navedena argumentacija u potpunosti relevantna i za ovu odluku, Ustavni sud upućuje na st. 109-113. Prve djelimične odluke.

55. Ustavni sud i u ovoj odluci, kao i Prvoj djelimičnoj odluci (tačka 113), ukazuje na važnost simbola koji su usko vezani za njegovanje i očuvanje tradicije, kulture, osobnosti svakog naroda. Simboli, s obzirom da sublimiraju dostignuća, nade i ideale svih građana jedne zemlje, moraju imati poštovanje svih njenih građana, odnosno u konkretnom slučaju građana entiteta. Da bi kod građana entiteta u Bosni i Hercegovini bila doživljena na takav način, zastava Republike Srpske mora biti simbol svih njenih građana, a također i praznici koji se slave u Republici Srpskoj moraju biti regulirani tako da nijedan od konstitutivnih naroda ne preferiraju u odnosu na druga dva naroda. Predstavlja li zastava Republike Srpske sve građane entiteta, odnosno preferira li način na koji su praznici u Republici Srpskoj određeni zakonom neki od konstitutivnih naroda u odnosu na ostala dva naroda pitanje je na koje Ustavni sud treba dati odgovor u daljoj elaboraciji ove odluke.

56. Ustavni zakon o zastavi, grbu i himni Republike Srpske i Zakon o slavama i svetkovinama

su doneseni u političkom i vremenskom kontekstu prije donošenja Odluke Ustavnog suda broj U 5/98 o konstitutivnosti naroda i prije, na osnovu ove odluke, izvršenih izmjena entitetskih ustava, kojima su uspostavljeni mehanizmi za ravnopravno učestvovanje u donošenju odluka u oblasti zakonodavstva sva tri konstitutivna naroda u oba entiteta, kao i mehanizmi za zaštitu njihovih vitalnih nacionalnih interesa. Ustavni sud je značajno mjesto dao i ovom argumentu u svojoj Prvoj djelimičnoj odluci.

57. Također, kao značajnu činjenicu u analizi osporenih simbola, a u vezi s pitanjem mogućnosti identifikacije svih građana Republike Srpske s osporenim simbolima, Ustavni sud ponovo ističe da su osporeni zakoni Republike Srpske doneseni za vrijeme trajanja rata u Bosni i Hercegovini, kada je Republika Srpska, prema tada važećem članu 1. Ustava Republike Srpske, bila «država srpskog naroda i svih njenih građana».

58. Ustavni sud je, u svojoj Prvoj djelimičnoj odluci u kojoj je utvrdio neustavnost grba i zastave Federacije BiH te grba i himne Republike Srpske, kao relevantan argument uzeo u obzir i činjenicu da su osporeni simboli korišteni u ratu u Bosni i Hercegovini, te da je s obzirom na tu činjenicu sporno mogu li se svi građani Bosne i Hercegovine identificirati s takvim simbolima. To posebno zato jer Srbima u Federaciji BiH, odnosno Bošnjacima i Hrvatima u Republici Srpskoj, nije bila data mogućnost da u procesu donošenja osporenih zakona pokrenu ta pitanja i izjasne se o tome mogu li se identificirati s takvim simbolima. S obzirom da je zastava Republike Srpske regulirana istim zakonom čije je čl. 2. i 3. Ustavni sud već proglasio neustavnim, nesporno je da navedeni argument nalazi svoje mjesto i u ovoj odluci. Taj je argument primjenjiv i na Zakon o slavama i svetkovinama s obzirom na vrijeme donošenja tog zakona.

59. Potrebno je i u ovoj odluci ukazati na generalnu preporuku Komiteta za ukidanje svih oblika rasne diskriminacije Ujedinjenih naroda, prema kojoj su, s ciljem potpunog poštivanja prava svih građana u državi, vlade pozvane „da se obavežu da potpuno implementiraju međunarodne instrumente za zaštitu ljudskih prava, a posebno Međunarodnu konvenciju o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije. Briga za zaštitu prava pojedinaca bez diskriminacije na rasnoj, etničkoj ili nekoj drugoj osnovi mora biti odrednica politike vlada. U skladu s članom 2. Međunarodne konvencije za eliminaciju svih oblika rasne diskriminacije, vlade trebaju biti posebno osjetljive u odnosu na prava osoba koje pripadaju drugim etničkim grupama, posebno prava da žive dostojanstveno, da se

sačuva njihova tradicija, kultura i da jednako podijele plodove nacionalne dobiti i da igraju značajnu ulogu u vlasti države čiji su građani“ (Generalna preporuka Komiteta za ukidanje svih oblika rasne diskriminacije Ujedinjenih naroda sa 48. zasjedanja (1996)).

Član 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske

60. Podnosilac zahtjeva je naveo da zastava Republike Srpske ima sva obilježja zastava Kneževine Srbije iz 1878. godine i Kraljevine Srbije iz 1882. godine, te da se stoga radi o simbolu koji seže u historijsku prošlost srpskog naroda.

61. Narodna skupština je u suštini osporila stav prema kojem zastava, kao simbol Republike Srpske, isključivo seže u prošlost srpskog naroda. Obrazloženo je da crvena, plava i bijela boja, koje su zastupljene na zastavi Republike Srpske, pripadaju tzv. panslavenskim bojama te da ih sadrži, prema drugom rasporedu, i hrvatska zastava. Navedeno je da su crvena i bijela boja heraldičke boje srpskog i hrvatskog naroda, pa kao takve ne mogu biti sporne, a crvena je bila i zastava Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine od 1946. godine do disolucije Jugoslavije. Iz ovoga Narodna skupština izvodi zaključak da ni jedna od navedenih boja ne može biti sporna sama po sebi, te da njihov raspored nema nikakve veze s diskriminacijom, nego estetskim osjećanjem, ali estetsko osjećanje nije ustavna kategorija. S obzirom na to da su svi konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini slavenske ekstrakcije, Narodna skupština smatra da same boje ne mogu biti predmet spora, a da je njihov raspored estetska, a ne ustavna kategorija. Također je navedeno da je „jedna od pretpostavki da podnosiocu zahtjeva ne smetaju ni boje ni raspored, nego nepostojanje nekog specifičnog simbola na zastavi, kao u slučaju zastave Federacije BiH. Kako na zastavi Republike Srpske nema nikakvog simbola, a zastavu Republike Srpske ne treba miješati s rangovnim i komandnim zastavama ili standardima, dokaz za tvrdnju o diskriminaciji ne može biti odsustvo nečega, ako tim drugim nije zastupljen ni jedan od druga dva konstitutivna naroda. Dakle, Bošnjacima je, u duhu inicijative podnosioca zahtjeva, slobodno da se identificiraju s jednom od boja na sadašnjoj zastavi Republike Srpske.“

62. Ustavni sud smatra da se može prihvatiti argumentacija Narodne skupštine da zastava Republike Srpske, na način na koji je definirana članom 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske, ne predstavlja samo srpski narod u Republici Srpskoj, jer se radi o zastavi u kojoj su zastupljene panslavenske boje koje su karakteristične za historiju slavenskih naroda, među

kojima su i konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini. Ustavni sud ukazuje da zastava Republike Srpske i zastava Srbije nisu identične jer zastava Srbije ima u svom sastavu i grb što nije obilježje zastave Republike Srpske. Dalje, činjenica koju ističe u zahtjevu podnosilac, da je zastava korištena tokom rata i da se pod ovim simbolom vodio rat, ne znači sama po sebi da su boje na zastavi i njihov raspored neustavni. Stoga, Ustavni sud odbija ovaj dio zahtjeva kao neosnovan. Na osnovu navedenog, Ustavni sud zaključuje da je član 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske u skladu s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s čl 1/1. i čl. 2. a).b), c), d) i e) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine. Također, s obzirom na navedeno ne mogu se prihvatiti podnosiočeve tvrdnje da propustom da izmijeni navedeni član Republika Srpska nije ispunila svoje pozitivne obaveze iz čl. II/1. i II/6. Ustava Bosne i Hercegovine. Dalje, podnosiočeve tvrdnje da su drugi konstitutivni narodi, u odnosu na srpski narod, diskriminirani u uživanju svog prava na povratak iz člana II/5. Ustava Bosne i Hercegovine, se također moraju odbiti kao neosnovane s obzirom na prethodni zaključak Ustavnog suda.

Čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske

63. Narodna skupština je, osporavajući tvrdnju podnosioca zahtjeva, navela, između ostalog, da je stavom 2. člana 2. navedenog zakona, zagarantirano građanima Republike Srpske da imaju pravo po vlastitom izboru da praznuju tri dana u godini na dane svojih vjerskih praznika, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Narodna skupština smatra da, i ako se traže različita dejstva ovog zakona na konstitutivne narode, takvo različito postupanje ima racionalnu i opravdanu osnovu, „pogotovo što Republika Srpska u svakom slučaju ostaje – svidjelo se to nekome ili ne – na simboličan način entitet – majka Srba.“

64. Nesporno je da osporeni član 2. stav 2. predmetnog zakona daje mogućnost da građani Republike Srpske praznuju tri dana u godini na dane svojih vjerskih praznika, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Međutim, predmetni praznici, kako su određeni osporenim članom navedenog zakona, gotovo isključivo su pravoslavni vjerski praznici i praznici vezani za historijsku prošlost srpskog naroda. Naime, navedeni praznični dani u Republici Srpskoj su neradni dani i kao takvi se slave u svim entitetskim javnim institucijama i ustanovama, te su ih, kao nametnute s pozicije vlasti, prisiljeni slaviti i svi građani Republike Srpske, koji ne pripadaju srpskom narodu i pravoslavnoj vjeri, čime ti praznici imaju karakter entitetskih, a ne vjerskih praznika, dok su, u isto vrijeme,

vjerski i nacionalni praznici bošnjačkog i hrvatskog naroda i ostalih građana Republike Srpske, na području Entiteta, radni dani i nemaju «status» kakav imaju praznici srpskog naroda pravoslavne vjeroispovijesti.

65. Princip kolektivne jednakosti konstitutivnih naroda, kako je to već navedeno u ovoj odluci, proizlazi iz označavanja Bošnjaka, Hrvata i Srba kao konstitutivnih naroda i zabranjuje bilo kakve posebne privilegije za jedan ili dva od tih naroda, svaku dominaciju u strukturama vlasti i svaku etničku homogenizaciju segregacijom zasnovanom na teritorijalnom razdvajanju.

66. Ustavni sud ponovo podsjeća da član 2.c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije predviđa obavezu država članica da *„poduzmu efikasne mjere radi ponovnog razmatranja nacionalne i lokalne vladine politike i izmjene, ukidanja ili poništenja svakog zakona i svakog propisa koji ima svrhu da uvede radnu diskriminaciju ili je ovjekovječi tamo gdje ona postoji»*.

67. Narodna skupštine je navela da je određivanje ovih praznika legitimno sredstvo s ciljem očuvanja tradicije i identiteta srpskog naroda. Ustavni sud smatra da je legitimno pravo srpskog naroda u Republici Srpskoj da kroz zakonodavne mehanizme očuva svoju tradiciju i identitet, ali jednako pravo se mora dati i drugim konstitutivnim narodima u Republici Srpskoj i ostalim građanima Republike Srpske. Ustavni sud, također, smatra da se ne može prihvatiti kao racionalno i opravdano da Srbi u Republici Srpskoj imaju privilegirani položaj u očuvanju tradicije i identiteta zbog toga što taj entitet doživljavaju „na simboličan način kao entitet – majku Srba“, s obzirom da su oni u tom entitetu samo jedan od tri konstitutivna naroda koji svoja prava i obaveze ostvaruju pod jednakim uvjetima i na jednak način kao i ostala dva konstitutivna naroda, odnosno ostali građani u Republici Srpskoj, kako je to predviđeno Ustavom Bosne i Hercegovine i Ustavom Republike Srpske. Stoga, ne stoji ni navod Narodne skupštine da bi se lišavanjem postojećih simbola građanima uništio njihov identitet, s obzirom na zaključak Ustavnog suda da postojeći simboli u Republici Srpskoj ne simboliziraju sve građane Republike Srpske nego samo srpski narod.

68. Ustavni sud smatra da su osporenim odredbama zakona navedeni praznici koji odražavaju i veličaju samo srpsku historiju, tradiciju, običaje i vjerski i nacionalni identitet, te da se u isto vrijeme te vrijednosti nameću pripadnicima ostalih konstitutivnih naroda, drugim građanima i ostalim na području Republike Srpske (sredstva nisu proporcionalna cilju kojem se teži). Također, uzevši u

obzir da Republika Srpska ima obavezu da „*ukine, odnosno poništi svaki zakon i svaki propis koji ima za svrhu da uvede rasnu diskriminaciju ili da je ovjekovječi tamo gdje ona postoji*“, Ustavni sud je utvrdio da čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske nisu u saglasnosti s ustavnim principom o ravnopravnosti konstitutivnih naroda, građana i ostalih u Bosni i Hercegovini i da su diskriminirajućeg karaktera, dakle nisu saglasni s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s čl. 1/1. i čl. 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine.

Ostali navodi

69. S obzirom na zaključak Ustavnog suda u vezi s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i čl. 1/1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine, Ustavni sud smatra da nije potrebno razmatrati ostale navode iz zahtjeva.

VII. Zaključak

70. Ustavni sud je utvrdio da čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 19/92) nisu u saglasnosti s ustavnim principom o ravnopravnosti konstitutivnih naroda, građana i ostalih u Bosni i Hercegovini i da je diskriminirajućeg karaktera, dakle nisu saglasni s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine u vezi s čl. 1/1. i čl. 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine. Osporenim odredbama Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske su obuhvaćeni praznici koji odražavaju i veličaju samo srpsku historiju, tradiciju, običaje i vjerski i nacionalni identitet, i u isto vrijeme se te vrijednosti nameću pripadnicima ostalih konstitutivnih naroda, drugim građanima i ostalim na području Republike Srpske. Ustavni sud naglašava da je legitimno pravo srpskog naroda u Republici Srpskoj da kroz zakonodavne mehanizme očuva svoju tradiciju i identitet, ali jednako pravo se mora dati i drugim konstitutivnim narodima u Republici Srpskoj i ostalim građanima Republike Srpske.

71. Ustavni sud je utvrdio da je član 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92) u skladu s članom II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i čl. 1.1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne

diskriminacije iz Aneksa I na Ustav Bosne i Hercegovine. Također, da se ne mogu prihvatiti tvrdnje podnosioca da propustom da izmijeni navedeni član Republika Srpska nije ispunila svoje pozitivne obaveze iz čl. II/1. i II/6. Ustava Bosne i Hercegovine. Dalje, tvrdnje podnosioca da su drugi konstitutivni narodi u odnosu na srpski narod diskriminirani u uživanju svog prava na povratak iz člana II/5. Ustava Bosne i Hercegovine se također moraju odbiti kao neosnovane s obzirom na prethodni zaključak Ustavnog suda. Ustavni sud smatra da se može prihvatiti argumentacija Narodne skupštine da zastava Republike Srpske, na način na koji je definirana članom 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske, ne predstavlja samo srpski narod u Republici Srpskoj, jer se radi o zastavi u kojoj su zastupljene panslavenske boje koje su karakteristične za historiju slavenskih naroda, među kojima su i konstitutivni narodi u Bosni i Hercegovini. Ustavni sud ukazuje da zastava Republike Srpske i zastava Srbije nisu identične jer zastava Srbije ima u svom sastavu i grb, što nije obilježje zastave Republike Srpske. Dalje, činjenica koja se ističe u podnosiocčevom zahtjevu, da je zastava korištena tokom rata i da je pod ovim simbolom vođen rat, ne znači sama po sebi da su boje na zastavi i njihov raspored neustavni.

72. Na osnovu člana 61. st. 1, 2. i 3. i čl. 62. i 63. stav 4. Pravila Ustavnog suda, Ustavni sud je odlučio kao u dispozitivu ove odluke. Sastavni dio ove odluke čini i izdvojeno mišljenje o neslaganju, sudije Davida Feldmana i sutkinje Constance Grewe.

73. Prema članu VI/4. Ustava Bosne i Hercegovine, odluke Ustavnog suda su konačne i obavezujuće.

Predsjednica

Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

Hatidža Hadžiosmanović

Prilog:

- Izdvojeno mišljenje sudije Davida Feldmana i sutkinje Constance Grewe

USTAVNI SUD BOSNE I HERCEGOVINE

Predmet broj U 4/04

**Zahtjev gosp. Sulejmana Tihća, u vrijeme podnošenja zahtjeva
predsjedavajućeg Predsjedništva Bosne i Hercegovine -**

Druga djelimična odluka

**Izdvojeno mišljenje sudije Davida Feldmana i sutkinje Constance
Grewe**

1. Ovim izdvojenim mišljenjem izražavamo našu rezervu prema odluci Ustavnog suda Bosne i Hercegovine u Drugoj djelimičnoj odluci u predmetu broj *U 4/04*. U ovoj odluci Ustavni sud utvrđuje da je član 1. Ustavnog zakona o zastavi, grbu i himni Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92, u daljnjem tekstu: Zakon o zastavi) u skladu s odredbom o zabrani diskriminacije iz člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i čl. 1.1. i 2.a) i c) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije navedene u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine. Ustavni sud također utvrđuje da čl. 1. i 2. Zakona o slavama i svetkovinama Republike Srpske («Službeni glasnik Republike Srpske» broj 19/92, u daljnjem tekstu: Zakon o slavama i svetkovinama) nisu u skladu sa spomenutim odredbama Ustava Bosne i Hercegovine i Međunarodne konvencije.

2. Mi se slažemo s odlukom Ustavnog suda u odnosu na Zakon o slavama i svetkovinama. Naša rezerva se odnosi na dio odluke koji se tiče Zakona o zastavi.

3. Ustavni sud, u svojoj odluci u ovom predmetu, smatra da izgled zastave koji je propisan članom 1. Zakona o zastavi nije diskriminirajući zato što su boje na zastavi panslavenske boje tako da se svi konstitutivni narodi u Republici Srpskoj, budući da su slavenskog porijekla, mogu s njom identificirati. Izgled ove zastave nije identičan izgledu zastave Srbije. Ono što je najznačajnije jeste da Sud zaključuje da sama činjenica da je pod ovim simbolom vođen rat u periodu između 1992. i 1995. godine ne znači sama po sebi da je zastava neustavna, a pozitivne obaveze Republike Srpske da spriječi diskriminaciju nisu nalagale Narodnoj skupštini Republike Srpske da izmijeni Zakon o zastavi tako što će usvojiti novi izgled zastave.

4. Mi smatramo da je ovo izuzetno težak predmet, te smo poslije dubokog preispitivanja savjesti i pažljivog razmatranja argumenata, nažalost, došli do zaključka koji se razlikuje od zaključka većine.

5. Nema sumnje da su boje zastave – crvena, plava i bijela - panslavenske boje koje su sadržane i u ostalim zastavama u ovoj regiji. Zastava nije direktno diskriminirajuća u odnosu na konstitutivne narode. Međutim, mi ne smatramo da iz toga slijedi da je dejstvo ove zastave potpuno nediskriminirajuće. Zakonska odredba, kao što je ona koja propisuje izgled zastave, može se činiti kao da tretira različite narode jednako ali u isto vrijeme može imati i diskriminirajući efekt ako u prilikama koje prevladavaju ima različito dejstvo na različite narode. To različito dejstvo jedne, naoko neutralne odredbe, zbog prilika u kojima se našao narod na koji se ona primjenjuje, ponekad se naziva «indirektna diskriminacija».

6. Izaziva li izgled zastave koji je propisan u članu 1. Zakona o zastavi dejstvo te vrste? Nakon značajnog oklijevanja i nakon davanja velike težine drugačijim stavovima nekih sudija, mi smo zaključili da to dejstvo zaista izaziva indirektnu diskriminaciju. Izgled zastave ima različita značenja za ljude i on djeluje različito na ljude i narode, zavisno od njihovih iskustava tokom rata koji je vođen u periodu između 1992. i 1995. godine. Simbolička i psihološka dejstva izgleda ove zastave se ne mogu odvojiti od sjećanja ljudi na okolnosti u kojima je ova zastava korištena u to vrijeme.

7. Na nas su posebno uticala dva faktora koja su nas navela na neizbježan zaključak da će zastava Republike Srpske imati različito dejstvo na različite narode i da će veoma štetno djelovati na neke od njih.

8. Kao prvo, Zakon o zastavi i izgled zastave propisan tim zakonom Narodna skupština Republike Srpske je donijela 1992. godine, nakon što je uspostavljena Republika Srpska čiji je cilj bio da omogući Srbima sa područja bivše Republike Bosne i Hercegovine da se ograde od zahtjeva bošnjačkih i hrvatskih lidera Republike da se uspostavi Bosna i Hercegovina kao suverena država nezavisna od Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Iz tog razloga Bošnjaci i Hrvati, iz svoje perspektive, mogu doživljavati zastavu Republike Srpske kao simbol odvajanja srpskog naroda od bošnjačkog i hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. Ona je, naravno, i simbol protivljenja lidera srpskog naroda uspostavljanju nezavisne države Bosne i Hercegovine. Ovo bi samo po sebi vjerovatno vodilo ka različitom gledanju konstitutivnih naroda na značaj izgleda zastave. Razumljivo je da bi srpski narod tu zastavu vidio kao simbol solidarnosti među narodima slavenskog porijekla, dok bi je bošnjački i hrvatski narod vidio kao simbol protivljenja postojanju države Bosne i Hercegovine.

9. Drugo, kao što je već općepoznato, tokom rata koji je vođen u periodu između 1992. i 1995. godine, počinjeni su zločini. Zločine su činile sve strane. Naše je mišljenje, međutim, da je za ovaj predmet značajna činjenica da su mnogi Bošnjaci i Hrvati iskusili velike patnje dok su bili u rukama srpskog vojnog osoblja koje je djelovalo pod zastavom Republike Srpske i nosilo uniforme koje su na sebi imale dizajn i boju predmetne zastave, što je bilo posebno karakteristično za šapke i rukave. Iz tog razloga bi za bošnjački i hrvatski narod bilo iznenađujuće kad bi baš tu zastavu morali smatrati zastavom sa kojom se oni mogu bez ustezanja identificirati.

10. Značenje izgleda zastave se ne može odvojiti od emocija, opažanja i sjećanja onih koji bi je gledali u svakodnevnoj upotrebi. Razumljivo je da bi svaki od konstitutivnih naroda iskazivao drugačije emocije, opažanja i sjećanja kada bi se našao pred zadatkom da protumači značenje zastave. Ako se uzme u obzir da su emocije, opažanja i sjećanja bošnjačkog i hrvatskog naroda onoliko jaka i traumatična koliko i ona koja bi se dovođila u vezu sa ovom zastavom, onda se s pravom može tvrditi da ova zastava i ovaj zakon imaju indirektno diskriminirajuće dejstvo.

11. Sljedeće pitanje koje se postavlja jeste može li se opravdati postojanje različitog dejstva koje zastava može imati na pojedine narode? Svako takvo opravdanje bi moralo pokazati da postoji objektivna i racionalna opravdanost za postojanje različitog dejstva i da je ono proporcionalno legitimnom cilju u smislu da to različito dejstvo nije jače od onog potrebnog da se postigne legitimni cilj.

12. Narodna skupština Republike Srpske je iznijela nekoliko argumenata pred Ustavni sud u odnosu na pitanje opravdanosti, navodeći na početku svog izlaganja argument da zastava nije uopće diskriminirajuća. Ipak, mi bismo bili spremni prihvatiti da je legitimni cilj zastave da odražava historijske i političke ideale srpskog naroda. Ali mi nismo ubijedeni da je upotreba ovakvog izgleda zastave proporcionalna tom cilju ako uzmemo u obzir emotivnu reakciju koju bi takva zastava

vjerovatno izazvala među ljudima nesrpske nacionalnosti i činjenicu da je poslije stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine bilo lako kreirati drugačiji izgled zastave. Na primjer, mogao se izmijeniti raspored boja, ili se mogao izmijeniti oblik zastave, ili su se mogle dodati druge boje i simboli koji bi odražavali činjenicu da su i Bošnjaci i Hrvati također konstitutivni narodi.

13. Mi zaključujemo da je Narodna skupština Republike Srpske imala pozitivnu obavezu da, prema članu II/4. Ustava Bosne i Hercegovina, preduzme razumne korake u razumnom vremenskom roku i izmijeni član 1. Zakona o zastavi što bi bilo dovoljno da se umanju štetni učinak takvog izgleda zastave na emocije i psihu pripadnika bošnjačkog i hrvatskog naroda. Narodna Skupština nije prekršila svoju pozitivnu obavezu time što nije djelovala odmah nakon stupanja na snagu Ustava Bosne i Hercegovine u decembru 1995. godine. Međutim, poslije uspostavljanja Ustavnog suda, kada je donesena odluka u predmetu o konstitutivnim narodima broj *U 5/98* po kojoj su bošnjački, hrvatski i srpski narod proglašeni konstitutivnim narodima na teritoriji Bosne i Hercegovine i time stekli pravo da uživaju u privilegijama principa kolektivne jednakosti na cijeloj teritoriji, institucije oba entiteta su trebale preduzeti korake da uklone simbole i nazive koji imaju diskriminirajući efekt na jedan ili više konstitutivnih naroda. Prošlo je više od šest godina od objavljivanja te odluke a zastava je i dalje ista.

14. Iz navedenih razloga mi ne možemo dijeliti viđenje većine o ovom pitanju. Iako smo veoma svjesni naše smjelosti u izražavanju mišljenja koje se razlikuje od mišljenja sudija a koji su daleko upućeniji u sistem vrijednosti i osjećanja građana ove zemlje, kada se radi o predmetu u kojem se osjećanja ljudi sa tih prostora usko isprepliću, mi ipak osjećamo potrebu da iskažemo naše izdvojeno mišljenje uz najdublje poštovanje prema onima koji imaju drugačiji stav.

David Feldman
Constance Grewe